

Gouwenaars in Schoonhoven?

Piet Smiesing (pk.smiesing@tiscali.nl)

In de Korte Weystraat in Schoonhoven vond ik enige jaren geleden een gladde pijpenkop met het model van een zogenoemde 'gouwenaar'. Omdat deze kop geen rooksporen vertoonde, is het aantrekkelijk om deze ongebruikte pijp toe te wijzen aan een Schoonhovense pijpenmaker. Maar uit de studie 'Tabakspijpennijverheid in Schoonhoven' vernemen we dat in deze stad geen gouwenaars werden vervaardigd. Slechts de pijpenmaker Nikolaas van Komen had een 'langstelige gouwenaar' in zijn assortiment.(1) Deze, in de catalogus op nr. 81 afgebeelde, ovale pijpenkop toont echter geen gladde, geglaasde kop, maar een kop met reliëfversiering.

Bekijken we de Schoonhovense bodemvondst nauwkeurig dan zien we wat grijze verkleuringen en een slordige radering. (afb. 1a-b) Het oppervlak is geglaasd. Op de hiel vinden we het gekroonde cijfermerk 24. (afb. 1c) Op de zijanten van de hiel zien we Goudse wapens met de toevoeging 'S' en vlakbij de kop ribbels op de afgebroken steel. (afb. 1d) Deze ribbels zijn kenmerkend voor gouwenaars die zijn geproduceerd vanaf het begin van de 19^e eeuw.(2)

Afb. 1a-b. Ovaal model, 24 gekroond.
Vindplaats Korte Weystraat, Schoonhoven.

Gekroonde 24 een snel wisselend merk

Het cijfermerk gekroonde 24 was in Gouda vanaf 1731 in gebruik. Maar in het begin van de 19^e eeuw wisselde het merk steeds snel van eigenaar. Toen de fabrikant Willem Bot in 1805 overleed, kreeg Daniel Sluiter dit merk in bezit, waarna het in 1807 alweer in handen kwam van de Goudse pijpenmaker Johannes Nieuwland. In datzelfde jaar overleed deze fabrikant en zette zijn weduwe het bedrijf tot 1808 voort.

Afb. 1c. Hielmerk 24 gekroond. Vindplaats Korte Weystraat, Schoonhoven.

Afb. 1d. Ribbels op de steel. Vindplaats Korte Weystraat, Schoonhoven.

Hierna verkastte dit merk naar de fabrikant Cornelis van Vliet. De gekroonde 24 lijkt geen gelukkig getal, want al na vier jaar overleed ook deze eigenaar en hield zijn weduwe dit merk tot 1814 in bezit. Daarna volgde Abraham Schenk als eigenaar en merkte tot 1818 zijn pijpen met de gekroonde 24. Op 1 maart 1819 werd naar aanleiding van het besluit in het Staatsblad no. 47, vermeld dat het merk gekroonde 24 op voorstel van de commissarissen te Gouda was geroyeerd. (3)

Valentijn Simmers

In 1820 werd dit cijfermerk eigendom van de dan Goudse pijpenfabrikant Valentijn Simmers. In 'Goudsche Pijpen' vinden we een originele afdruk van het verpakkingsmateriaal waarin zijn pijpen, op weg naar de klant, werden verpakt. (afb. 2) Griffioen en houden een schild vast waarin het merk de gekroonde 24 is afgebeeld. Links en rechts van het schild ontspruiten twee bossen lange pijpen. Het geheel is gedekt met een kroon en het randschrift luidt: *'Falentein Simmers in Gouda'* en eronder: *'verkoopt alle soort v. pype'*. (4) Door het overlijden van Valentijn in 1833 kwam dit merk weer vacant. In 1850 bij de inventarisatie van pijpenmakersmerken in Nederland bleek dat het merk gekroonde 24 opnieuw was geroyeerd. (5) In 1859 werd het opnieuw in gebruik genomen door de Goudse pijpenfabrikant Arie Glas. (6)

Afb. 2. Afdruk merkvignet Falentein Simmers, 24 gekroond.

Valentijn Simmers werd op 2 juni 1788 in Schoonhoven gedoopt. Hij trouwde op 6 november 1811 in Gouda met de pijpenmaakster Krijna (van) Reeuwijk. In 1813 woonde hij in Schoonhoven en in 1814 was hij pijpenmakersknecht in de Vrouwevestesteeg te Gouda. In maart 1817 wordt hij bij de doop van zijn dochter genoemd als pijpenmaker in Schoonhoven. Twee plaatselijke pijpenmakers waren getuigen bij de doop. In september 1818 wordt hij weer als pijpenmakersknecht in Gouda genoemd en drie jaar later in 1820 is hij pijpenfabrikant te Gouda tot zijn overlijden in 1833. (7)

Zijn vrouw Krijna Reeuwijk had eerder een onecht kind gekregen. Op 13 juli 1804 werd in de St. Janskerk te Gouda ene Willem Frederik gedoopt. Hij was het op 23 juni 1804 geboren kind van de ongehuwde Krijna van Reeuwijk. Volgens de doopschrijving was de bekende Goudse stadsarts Willem Frederik Büchner de vader. Büchner trouwde twee maanden later met Elisabeth Polijn met wie hij zeven kinderen kreeg. Drie van hun zoons werden evenals hun vader arts en een vierde bracht het van raadslid in Amsterdam tot eerste Kamerlid. De dochters sloten huwelijken die passend waren bij hun stand. Hun halfbroer Willem Frederik, die later de achternaam van zijn biologische vader gebruikte, woonde in de Spieringstraat in Gouda en was pijpenmakersknecht. Krijna huwde in 1806 met de Goudse pijpenmakers-

knecht Klaas van Willigen die in 1808 overleed. Haar tweede huwelijk was met Valentijn Simmers en na zijn overlijden trouwde zij in 1834 met de timmerman Gerardus Johannes Wajon. (8)

Onder de kop 'Nikolaas van Komen: de grote onbekende' melden Lia Schouten en Aad Kleijweg enthousiast dat bodemvondsten vanuit een pijpenstort een tot dan onbekende pijpenmaker aan het licht brachten, die nog niet eerder in de Schoonhovense archieven was getraceerd! (9) In het geval van Valentijn Simmers kan het omgekeerde het geval zijn. Hij werd wel in de archieven gevonden maar er konden geen gemerkte pijpen aan hem worden toegewezen.

De Schoonhovense vondst kan natuurlijk door voortijdige breuk ongebruikt in de bodem zijn geraakt, maar aannemelijker is dat deze Valentijn Simmers, van de Goudse commissarissen toestemming kreeg om met dit merk al eerder in Schoonhoven op zijn pijpen te zetten. Want nadat Abraham Schenk in 1818 met dit merk stopte, bleef het merk in Gouda tot het moment dat Valentijn in Gouda zijn pijpenmakerij in 1820 startte, twee jaar ongebruikt! We zagen dat ook gebeuren bij de pijpenmaker Frederik Valk(e) uit Gorinchem die het in Gouda vacante cijfermerk de gekroonde 86, eerst als pijpenmaker in Gorinchem (1830) en later als fabrikant in Gouda (vanaf 1834) op zijn pijpen stempelde. (10)

Afb. 3. Ovaal model, 24 gekroond. Vindplaats Lange Noodgodstraat, Gouda.

Afb. 4. Ovaal model, 24 gekroond. Vindplaats Woerden.

Vergelijkbare bodemvondsten met hielmerk 24

In de Goudse Lange Noodgodstraat vond ik een goed berookte, ovale pijpenkop. De kloeke maten (H. 49, B. 25 en O. 19 mm) en de ribbels op de

steel geven aan dat ook deze pijp uit de eerste helft van 19de eeuw stamt, en gezien de prima afwerking en de vindplaats, in Gouda werd vervaardigd. (afb. 3) Hierbij vergeleken is de vondst uit Schoonhoven maar pover. Ook een bodemvondst uit Woerden getuigt van een mindere kwaliteit en toont bij de hiel een slordige haarscheur. (afb. 4) De beide wapens bevatten acht stippen in het schild, zoals die ook op imitaties uit Alphen aan de Rijn voorkomen. Maar in de massale pijpenstort van Alphense pijpenmakers werd dit merk niet aangetroffen. Mogelijk misbruikten pijpenmakers elders, in de ongebruikte periode (1833-1859), dit Goudse merk.

Het merk IVB

Opmerkelijk is dat dezelfde fabrikanten, Daniel Sluiter, Johannes Nieuwland en Cornelis van Vliet, naast het merk 24, ook het merk IVB in bezit hadden. Mogelijk zijn dit vacante merken waaruit nieuwe fabrikanten een keus kunnen maken. Ook het merk IVB blijft op 1 maart 1819 door de Goudse commissarissen te zijn geroyeerd.

Op zoek naar het merk IVB in mijn verzameling deed ik opnieuw een verrassende ontdekking. Aan een fraai geglaasde, slanke kop met het hielmerk IVB vond ik op de ranke steel het stempel: "I.V.LEEWE". Dit is Jan van Leeuwen, die vanaf 1802 het merk 'Krijgsman' in bezit had en van 1814-1838 bovendien het merk 'IDG', maar echter niet staat geregistreerd als eigenaar van het merk IVB! Links op de hiel is het Goudse wapen afgedrukt, dat garant staat voor de beste 'porceleinen' kwaliteit pijpen. Mogelijk had deze fabrikant dit merk in huur? Maar dit raadsel valt buiten het kader van dit artikel.

Noten:

1. Oostveen en Kleijweg, 2009, p. 25.
2. Duco, 1987, p.57, afb. 173-178.
3. Meulen, 1985, p. 38.
4. Helbers & Goedewaagen, 1942, p. 203.
5. Meulen, 1990, p. 180.
6. Met dank aan Bert van der Lingen voor de biografische gegevens van de Goudse pijpenmakers.
7. Informatie afkomstig uit de database van Bert van der Lingen.
8. Zie website: <http://www.lafeber.info/Buchner.html>.
9. Schouten en Kleiweg, 2007.
10. Smiesing, 2008, p. 1996-1997.

Literatuur:

-Duco, D. H., 1987. *De Nederlandse kleipijp. Handboek voor dateren en determineren*. Leiden.

- Duco, D.H., 2003. *De merken en merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda*, Amsterdam.
- Helbers, G. C. en Goedewaagen, D. A., 1942. *Goudsche Pijpen*. Amsterdam.
- Meulen, J. van der, 1985. 'Pijpenmakers en hun merken in de eerste helft van de 19de eeuw', *PKN* 8 (30), p. 34-47.
- Meulen, J. van der, 1990. 'Inventarisatie pijpmerken in 1850', *PKN* 12 (48), p. 178-181.
- Meulen, J. van der, 2003. *Goudse pijpenmakers en hun merken*. Leiden, Gouda.
- Oostveen, J. van en Kleijweg, A., 2009. *Tabakspijpennijverheid in Schoonhoven*. Tiel, Delft.
- Schouten, L. en Kleijweg, A., 2007. 'Nikolaas van Komen: de grote onbekende', deel 1 en 2, *PKN* 29 (115), p. 1844-1850 en 29 (116), p. 1863-1871.
- Smiesing, P.K., 2008. 'De Gorkumse pijpenmaker Frederik Valke en zijn product', *PKN* 31 (121), p. 1996-1997.